Vinski putevi Kozjaka

Britvić, Maria

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:
University of Split, Faculty of Civil Engineering, Architecture and Geodesy / Sveučilište u Splitu, Fakultet građevinarstva, arhitekture i geodezije

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:123:666967

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-20**

Repository / Repozitorij:

FCEAG Repository - Repository of the Faculty of Civil Engineering, Architecture and Geodesy, University of Split

SVEUČILIŠTE U SPLITU	
FAKULTET GRAĐEVINARSTVA, ARHITEKTURE I GEODEZIJE	
MARIA BRITVIĆ	
VINSKI PUTEVI KOZJAKA	
AKADEMSKA GODINA	2015/ 2016
MENTOR: doc. SAŠA BEGOVIĆ, dipl.ing.arh.	

FAKULTET GRAĐEVINARSTVA, **ARHITEKTURE** I GEODEZIJE U SPLITU

DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ ARHITEKTURE

AKADEMSKA GODINA **2015/2016**

DIPLOMSKI RAD: VINSKI PUTEVI KOZJAKA

MENTOR: doc. **SAŠA BEGOVIĆ**,dipl.ing.arh.
KONZULTANTICA ZA KONSTRUKCIJU: doc.dr.sc. **NIKOLINA ŽIVALJIĆ**

TEMA ODABRANOG PODRUČJA : REVITALIZACIJA KAŠTELANSKOG POLJA

KOMENTORICA: doc.dr.sc. **ANA ŠVERKO**

STUDENTICA : MARIA BRITVIĆ

FAKULTET GRAĐEVINARSTVA, **ARHITEKTURE** I GEODEZIJE U SPLITU

DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ ARHITEKTURE

AKADEMSKA GODINA **2015/2016**

DIPLOMSKI SEPARAT

REVITALIZACIJA KAŠTELANSKOG POLJA

KOMENTORICA: dr.sc. **ANA ŠVERKO**,dia

1. UVOD
2. POVIJEST PROSTORA
2.1. KAMENO DOBA: PALEOLITIK I NEOLITIK
2.2. METALNO DOBA: BAKRENO, BRONČANO, ŽELJEZNO
2.3. ANTIKA: GRCI I RIMLJANI
2.4. SREDNJI VIJEK
2.5. NOVI VIJEK
2.6. 20 ST. DO DANAS
3. VINOGRADARSTVO
4. LITERATURA I IZVORI

Od trogirskog Blata(Pantana) do Stobreča pruža se ravnica koje je omeđena planinskim vijencima Kozjaka i Mosora. Na cijelom tom području nema prirodnih granica i današnja podjela na Splitsko, Solinsko, Kaštelansko i Trogirsko polje je rezultat povijesnog razvitka.

Kaštelansko područje obuhvaća prostor od zapadnih granica Solina do istočnih granica Trogira, planinu Kozjak s njenim južnim I sjevernim padinama, na zapadnom dijelu brdo Tećanicu I brežuljkasto područje Bijaća, te ravničarski dio koji se naziva Kaštelansko polje.

Zbog kilimatskih i pedoloških osobina Kaštelansko polje danas, kao i pred tisuće godina, je jedno od najatraktivnijih poljoprivrednih područja na Jadranu. Prostire se na 54,9 km2.

3 glavne kulture na tom području su i kroz povijest bile vinova loza, maslina i smokva. Od autohtonih vrsta posebice je bitan Kaštelanski crljenak, sorta vinove loze za koju su ustanovili da je izravni predak američkog zinfandela (Napa Valley)

Karta Jadrana cca 10 000.g. pr. Kr.

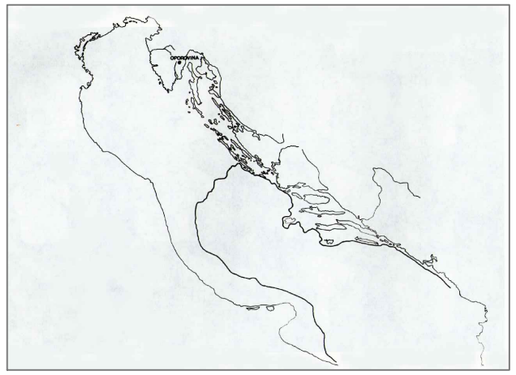

Labinska Draga

Ulaz u Mujinu pećinu

Arheološka ispitivanja u Mujinoj pećini 2007.g.

U glacijalnim epohama paleolitika veći dio Jadrana je bio kopno pa tako i Kaštelanski zaljev. Rijeka Jadro je otjecala između Marjana i Čiova , a na zapadu su vode Rike izbijale između Čiova i današnjeg Trogira. Plodne površine prekrivene šumom s brojnim izvorima vode privlačili su malobrojne paleolitičke lovce. Stalnija obitavališta paleolitičkih lovaca su bile brojne pećine.

Najstariji poznati nalazi s ovog područja datiraju iz doba srednjeg paleolitika. Kremeni artefakti, stari najmanje 50 000 godina nađeni su u Labinskoj dragi, točnije Mujinoj pećini. Pećina je smještena nad ljevkastim putom kroz koji se s Labinskog perivoja pristupa Kaštelanskom polju. Pod pećinom je nekoć otjecao snažniji vodeni tok koji je sa svojim virovitim brzacima ostavio i do danas vidljiva udubljena u obližnjem klancu.

U neolitiku (oko 5 000 g.pr. Kr.) na ovom području istočne jadranske obale započinje agrarna evolucija te se tako i pojavljuju i stalnija naselja, direktno povezano s tim je i demografska eksplozija. Proširenjem poljoprivrede i stočarstva krče se šume na obroncima Kozjaka. Na okolnim planinama šume su se zadržale te su tamo i dalje obitavale divljači kao što su vepar i jelen. Današnji plićaci uz Kaštelanski zaljev tada su još bili kopno. Takve lagunaste površine u zaklonjenom zaljevu bogatom florom i faunom bili su idealna mjesta za naselja kasnijeg neolitika.

Na području Resnika nedaleko od antičkog grada Sculi na morskom dnu ispred ušća potoka, pronađeni su ostaci naselja iz starijeg neolitika. Ovo je zasad jedino poznato stalno naselje na otvorenom iz neolitika na srednjodalmatinskom priobalju.

U razdoblju eneolitika, obradom bakra, započinju seobe populacija te dolazi do preseljavanja neolitičkog stanovništva. U tim nemirnim vremenima dolazi do nove tipologije naselja: gradine.

Prethistorijska karta, I.Babić

Vrh Kozjaka s gradinom
i Sv. Jurom

gradina Luko

Tijekom brončanog doba (oko 2 000 g.pr.Kr.) na ovim prostorima formiraju se Indoeuropski ilirski narodi asimilirajući balkanske starosjedioce. U željezom dobu imaju već definiranu svoju kulturu i etnička obilježja s gradinama kao osnovnim tipom naselja. Na širem području tako su se smjestili : Hili, Bulini, Hijerastamni, Jadastini, Manjici…dok se sa unutrašnjosti spuštaju ratoborni Delmati. U 2.t. pr. Kr. Formiraju Salonu kao svoje pristanište i izlaz na more. Tada nastaju i grčke naseobine Tragurion (Trogir) i Epetion (Stobreč) koje osnivaju Isejci za trgovinu s lokanim stanovništvom. Tragurion je po nekim arheološkim nalazima i pretpostavkama nastao od ilirskog mjesta.

Čitav prostor od trogirskog malog polja na zapadu do Mosora na istoku bio je organiziran kao mreža gradina i gomila.

Gradine su prapovijesna naselja smještena na dominantnim geografskim položajima, često ograđena suhozidnim bedemima što čini radikalnu novinu u tipologiji naselja koja su dotad korištena. Ova nagla promjena tipova naselja posljedica je Indoeuropskih migracija prema zapadu. Ti nosioci novih kultura su upoznati sa obradom bakra i bronce te se prvi put javlja potreba za tim ograničenim sirovinama. Osim toga dolaskom Indoeuropljana mijenja se i društveno uređenje unutar zajednica te se stvaraju socijalne nejednakosti pojavom prvih društvenih elita. Svi ti faktori dovode do potrebe za vojskom jer u novonastalom sustavu neravnopravnosti pojedinci svoju vlast osiguravaju vojnom silom te dolazi do prvih većih sukoba.

Veli Bijać

kneževa gomila

Gradine na ovom području možemo podijeliti u dvije grupe, primorska u koju spadaju Putalj, Luko, Lažani, Ostrog, Biranj i Veli Bijać, a drugu čine brojne gradine kaštelanskog zaleđa. Glavna središta u ranom željeznom dobu su bila Luko i Veli Bijać, a u kasnom glavnu ulogu ima Veli Bijać koji je smješten blizu antičkog Siculija(Resnik) putem kojeg je uspostavljao kontakt sa zapadnom jadranskom obalom, a i samim grčkim doseljenicima.

Gradine su većinom vremena služile kao naselja što nam potvrđuje i oblije nađenih keramičkim ulomaka. Manje gradine su se koristile kao utvrde dok su one na uzvišenijem i nepristupačnijem mjestu koristile kao refugium (utočište) ili osmatračnice.

Gradine, osobito gomile, uništene su s vremenom u blizini gradova nastalih od srednjeg vijeka do danas.

Najvažnije gradinsko naselje je Veli Bijać. Prema keramičkim nalazima, djelomično je koegzistiralo sa prvom fazom Siculija. Smješteno je na najvećem dijelu hrbata koji se izdvaja prema istoku iz južne padine brda Trećanica. Vapnenački greben izduženog lučnog oblika, otvoren prema istoku, uzdiže se iz hrbata pružajući tako dobru prirodnu zaštitu na južnom i zapadnom dijelu gradine. Odavde je moguća izvrsna vizualna kontrola okolnog prostora, posebice dijela od Planog do Kaštel Novog. U sjeveroistočnom dijelu iz osnovnog bedema izdvaja se drugi, koji je očito imao funkciju zaštite sjevernog ulaza u gradinu. Š. Ljubić 1879. g spominje ostatke građevine od *ogromnih kamena surovo izdjelanih* na istočnoj strani Velog Bijaća, prema susjednom Malom Bijaću. Opis upućuje na postojanje megalitskog bedema, no danas nisu vidljivi ostaci koji bi odgovarali tom opisu. Branjena površina iznosi oko 35 000 m2 što ga svrstava među veća gradinska naselja na širem području.

Na cijelom hrbatu koji se izdvaja iz Trećanice nalazi se 8 prapovijesnih gomila, koje se pružaju sve do Radinske grede, u dnu koje se nalazi špilja Radinka. Pećina je manjih dimenzija, smještena na dnu litice. Predšpiljski prostor, površinom znatno veći, također je dobro zaštićen i mogao je biti korišten kao dio prapovijesnog staništa. Do sada ovdje nisu rađena arheološka istraživanja, no prema prikupljenim površinskim nalazima, pećina je korištena u brončanom dobu.

Nakon učvršćivanje svoje kolonije na Visu - Issa, grčki doseljenici krajem 3 st.pr.Kr. na kopnu Srednje Dalmacije osnivaju naseobine Tragurion i Epetion. Naseobine su nastale kao logičan slijed nakon dugogodišnjih trgovačkih veza sa ilirskim plemenima na tom području.

Iako se na obali oblikuju naselja urbanih obilježja, postojeća mreža gradina se i dalje održala ali sada pod utjecajem tim gradova i njihovom razmjenom dobara.

Intenzivno se krče plodne površine okolnih gradova, pretežito zbog agrarnog karaktera grčke kolonizacije. Okolna brda su i dalje namijenjena za ispašu stoke ilirskih pastira. Grčkom, a kasnije i rimskom, kolonizacijom započinje uzgoj agrarnih kultura koje i danas prevladavaju na ovim područjima: vinogradarstvo i maslinarstvo.

U mreži današnjih puteljaka i granica katastarskih čestica možemo uočiti rimsku katastarsku organizaciju ali i podjelu zemalja grčkim doseljenicima prije toga.

Opća slika prostora:

Naselja na obali opasana zidinama u agrarnom pejzažu s vinogradima i maslinicima. Tragurion je tada bio na otočiću odvojen od kopna lagunastim tjesnacem. Salona (Salone) skup manjih naselja kao Delmatski pristup moru. Epetion na zaokruženm poluotočiću nad uvalom ušća Žrnovnice.Na okolnim uzvišenjima, uz pašnjake i šume, naziru se gradine ilirskih plemena.

Srednja Dalmacija na Peutingerovoj karti

Rimska prisutnost na zapadnom Balkanu započinje oko kraja 3.st. pr. Kr. kada pomažu grčkim kolonistima u borbi protiv ilirskih plemena.

U drugoj polovini 1. st. Pr. Kr. Salona dobiva status Rimske kolonije i od tada njen utjecaj na šire područje postepeno jača. U njoj stoluje namjesnik provincije Dalmacije nadležan za stanovništvo središnje Dalmacije i bosanskog zaleđa.

Razvojem tako snažnog grada koji je za antičke prilike zapravo velegrad (krajem 3.st. pretpostavlja se da je imao 60 000 stanovnika) slabi utjecaj okolnih naselja. Issa, i sva grčka naselja na obali i otocima, postaju ovisna o Saloni. Rimski Epetium je tek prefektura-naselje bez municipalne autonomije smješteno na teritoriju salonitanskog agera. I Tragurium je imao sličnu sudbinu.

Tada se spominje i naselje Siculi između Salone i Traguriuma, te naselje Spalatum na području današnjeg Splita gdje je kasnije car Dioklecijan sagradio svoju palaču. Poznati su kartografski prikazi ovog područja na Ptolemejevoj i Peutingerovoj karti pomoću kojih, uz povijesne izvore i arheološka istraživanja, možemo utvrditi mrežu tadašnjih naselja ovih prostora: Tragurium-Siculi-Salona-Spalatum(Dioklecijanova palača)-Epetium.

U odnosu na grčku kolonizaciju koja se organski nadovezivala na zatečenu situaciju Ilirskih plemena, rimska vlast unosi radikalne promjene na ove prostore. Rast stanovništva ne ovisi više o potencijalu prostornih i bioloških okvira već o općim prilikama provincije pa i cijelog carstva. U Salonu i njeni okoliš slijevaju se stanovnici kontinentalnog zaleđa ali i doseljenici italskog poluotoka sa robljem iz raznih krajeva carstva.

Najveće intervencije Rimljana u prostoru bila su izgradnja cesta i centuracija agera.

Intenzivan razvoj mreže cesta događa se na početku 1.st. za namjesnika Donabelle. (14-20.g.) Salona se nalazi na magistralnom putu od Akvileja u Italiji do Drača u Albaniji. Iza Klisa grana se čak 5 cesta trasiranih u vrijeme Donabelle koje vode prema unutrašnjosti, današnjoj Bosni, Panoniji. Jedna od njih je vodila i do samih granica Ilirika.

Rimska cesta Salona - Tragurium na Pantani

Cesta Tragurium -Salona išla je kroz salonitanski ager(današnje Kaštelansko polje) najvećim dijelom uz more. Jedan krak se odvajao i tangirao tako područje podno Bijača i Siculija. Nakon Traguriuma cesta ne prolazi više uz obalu već kroz Labinski prijevoj ide u Zagoru prema Scardoni (Skradinu)i Jaderi (Zadru.). Pored glavne ceste koja je išla kroz Kliška vrata prema unutrašnjosti jedan krak se odvajao i prolazio kroz sedlo pod vrhom Sv. Jurja na Kozjaku. Salona je prema Istoku bila spojena s Spalatiumom i Epetiumom. Jedan krak je direktno spajao Salonu i Epetium zaobilazeći splitski poluotok što je jako slično današnjoj organizaciji prometnica s Splitskom zaobilaznicom.

Nakon šta je postala kolonija, Salona je osnovala svoj *ager centuriatus* tj podijeljena je zemlja kolonistima po ustaljenom sustavu.. salonitanski *ager centuriatus* pružao se zapadno od grada (Suić) do današnjih istočnih granica Kaštel Lukšića. Centuracije su obuhvaćale 100 jugera zemlje i činile pravilnu mrežu kvadrata čije su se granice označavale suhozidima. Te su suhozidine i danas sačuvane u istočnom dijelu kaštelanskog polja. Vidljive su i granice zemljišta unutar centurije. Dijelila su se kvadratom i zvala su se *sortes*. Hrvati su kasnije svoja zemljišta dijelila na slične kocke nazvane ždribi (ždrijebivi). Danas u jednom dijelu kambelovskog polja postoji područje nazvano Ždrib. Uzduž salonitanskog polja prema zapadu bilo je osam centurija a u dubini od mora prema Kozjaku njihov broj je varirao od 1-3. Raspodjela zemljišta na centurije i sortes uvjetovala je gradnju uzdužnih i poprečnih komunikacija koje služe i danas. Uspon terena na području Gornjih Kaštela (Kaštel Kambelovac) uvjetovao je parcelaciju po sustavu strignacije i skamacije-izvlačenje izduženih pravokutnika koje prate linije carda i decumanusa.

Iskopine antičkog grada Siculi

SICULI

Prema rezultatima istraživanja, Siculi je planski podignut oko polovice 2 st. Pr. Kr. kao Isejska kolonija s jakim utjecajem Rimljana. Pretpostavljena površina naselja nije manja od 3.6 ha. S obzirom na činjenicu da je u vrijeme osnivanja Siculija u okolici postojalo više naselja preko kojih se mogla obavljati trgovina, vjerojatno je da razlog osnivanja nije uspostavljanje još jednog trgovinskog punkta već se može govoriti o zemljoradničkom osnivanju naselja. Razvoj proizvodnje vina na apeninskom poluotoku tijekom 2 st.pr.Kr. prati i trgovačka ekspanzija prema istoku, Galiji i Iliriku. Plodna okolica Kaštelanskog zaljeva pružala je izvrsne uvjete za razvoj vinogradarstva. Ovoj pretpostavci ide i u prilog što je Isejcima to bila gotovo najvažnija privredna grana, o čemu svjedoče prikazi grožđa, kantarosa i amfora na kovanom novcu. Zbog obrade okolne plodne zemlje Siculi je morao surađivati s okolnim ilirskim plemenima, posebice utvrđenim na neposrednoj gradini Veli Bijać. Uzmemo li u obzir cijeli prostor od Planog do Kaštel Kambelovca, u radijusu od 4 km od naselja nalazi se 25 km2 obradive zemlje površinom većom od trogirskog Malog Polja ili hore grčkog Farosa. Siculi ima dvije faze razvoja. Prva faza prestaje krajem 1.st.pr.Kr. nakon velikog požara. Novo naseljavanje nije se nadovezalo na ruševine već je imalo sasvim novu organizaciju. Razvoj Salone tijekom 1.st., dolazak veterana i dugotrajan period mira, potiče razvoj rustičnih vila u poljima agera. Poljoprivredna proizvodnja i blizina Salone, te mogućnost trgovine sa zaleđem preko Labinske drage doprinose razvoju Siculija tijekom prvih stoljeća poslije Krista. Kasnoantičko razdoblje donosi polagano gašenje života u naselju (kraj 5.st- početak 6. st). Tada se općenito napuštaju rustične vile u poljima, te se stanovnici, pred navalom avarsko-slavenskih naroda, vraćaju na zaštićena mjesta prapovijesnih gradina i utvrđene okolne gradove.

RUSTIČNE VILE

Rustične vile nalazile su se u plodnom polju salonitanskog agera. U okolici resnika nalaze se ostaci nekoliko ovakvih objekata koji su vezani uz prostornu organizaciju agera. Provedena su jedino istraživanja rustičnih vila na Divuljama i kod crkve sv. Marte. Brojni pokretni nalazi, nalaženi pri poljoprivrednim radovima još od 19.st. ukazivali su na veliku gustoću naseljenosti ovog prostora u antičkom dobu. U 2. i 1. st.pr Kr., u vrijeme prve faze Sicula, čini se da u polju nije bilo vila kakvih nalazimo na Visu i Hvaru. Život je najvjerojatnije bio koncentriran unutar bedema naselja i na Velom Bijaću. Od 1. st. Dolazi do intenzivne gradnje rustičnih vila. Siculima najbliža rustična vila nalazi se uz Javorski put, koji prati liniju 19 zapadnog carda salonitanskog agera, na položaju Knežine. Na ovom lokalitetu je dobro očuvana cisterna s bačvastim svodom. Sjeverozapadnije, na južnim padinama Velog Bijaća prilikom infrastrukturnih iskapanja, nedavno su pronađeni zidovi i dječji kasnoantički grob u amfori. U okolnim krčevinskim gomilama nalazi se dosta ulomaka tegula i amfora što upućuje na postojanje značajnije rustične vile na ovom položaju. Dalje prema zapadu uz rimski put prema zaleđu nalazi se ranosrednjovjekovna crkva sv. Marta koja je nastala na temeljima rustične vile. Rustične vile nalaze se i na položajima Žabljak, Dumanšćine i sv. Lucija. Uz more, rustične vile nalazimo na položaju Bile u neposrednoj blizini kaštela Quarco i na spomenutom položaju Tarce na Divuljama. Zapadnije od Divulja na prostoru Pantane jasno se na zračnim snimkama uočavaju tragovi antičkih srednjovjekovnih solana uz koje se nalaze ostaci rimske ceste Salona- Tragurium.

Kasna antika

Usprkos svim nedaćama koje su pogađale Rimsko carstvo u zadnjem stoljeću njegovog postojanja, naročito nakon njegovog pada 476.g., život u kaštelanskom polju je i dalje bujao. U 6 st. prostorom je zavladao Bizant te tako osigurao mir i sigurniji život.

Na početku 7.st. uslijedili su avarsko-slavenski napadi koji su doveli do rušenja Salone oko 614.g. Opljačkane rimske vile duž kaštelanskog polja nagnale su Rimljane na napuštanje gradskih zidina, a romanizirani Iliri su se povukli u brda.

Na napuštenom teritoriju naselili su se Hrvati a njihovi knezovi su tu osnovali svoja sjedišta. Rimljani su ostali u Trogiru i novonastalom Splitu pod zaštitom hrvatskih knezova pod utjecajem Crkve. Tu se sačuvala antička tradicija samostalnosti gradova i kolonatski sustav u poljoprivredi koji se sačuvao kroz cijeli srednji vijek jer hrvatska država a ni država hrvatsko ugarskih kraljeva nije bila u stanju ugušiti autonomiju gradova i uvesti feudalizam zapadnoeuropskog tipa.

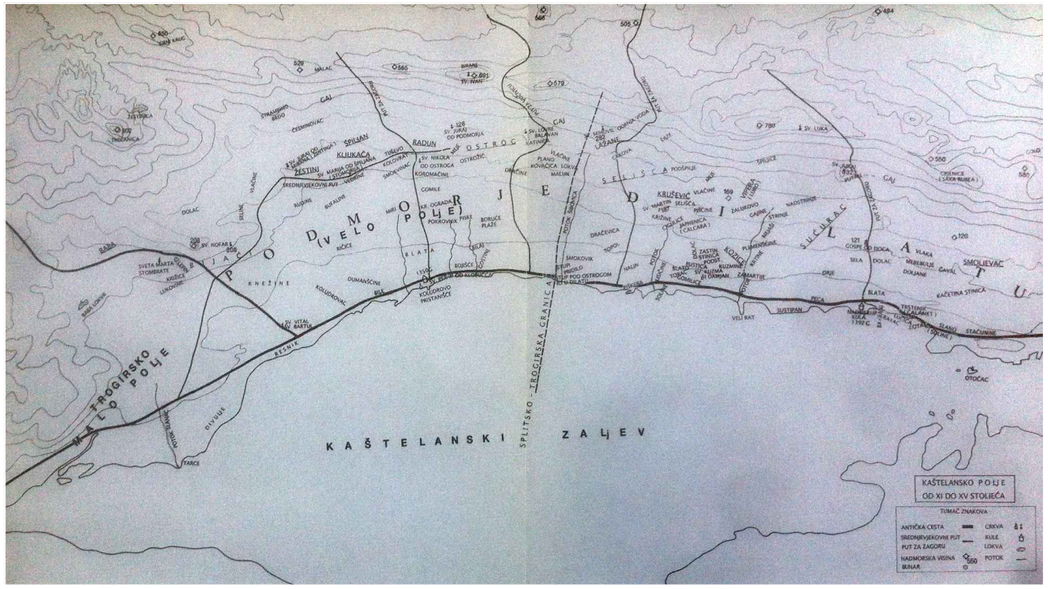

Kaštelansko polje od 11. do 15 st.

U organizaciji prostora srednjeg vijeka uočavamo dvije faze: prva ranosrednjovjekovna do 12 st., kada je najveći dio salonitanskog agera u sklopu hrvatske države, i druga od 12-15.st., u vrijeme ugarsko hrvatskih vladara, kada teritorij stječu Trogir i Split. U prvoj fazi pored sela, postoje i gospodarska zdanja hrvatskih vladara i njihove zadužbine koje se kasnije zapuštaju. U drugoj fazi, pod utjecajem okolnih gradova nastaju novi sadržaji: crkve, samostani, utvrde, mlinovi, solane,…

Nekoć urbanizirani prostor uz Kaštelanski zaljev za vrijeme antike pretvara se ponovo u ruralno-agrarni, što se događa i sa gradskom površinom Salone koja postaje polje. S tim procesom de urbanizacije javlja se i smanjenje broja stanovnika. Zbog opće krize i nesigurnosti za vrijeme seobe naroda urbani život održava se samo unutar zidina Splita i Trogira. Napuštaju se objekti u polju (rustične vile i nekropole). Strogi rimski raster ulica unutar gradova postepeno se pretvara u kapilarni, a usporedno s tim procesom nestaju i linije centurijacije u okolnim poljima. Tijekom srednjeg vijeka Trogir i Split počinju se širiti izvan antičkih zidina. Predgrađa u pravom smislu, naseljena uglavnom težacima, nastaju okolo utvrđenih gradova.

Novi slavenski, hrvatski narod naseljava se pretežno na istim položajima na kojima su se nekoć nalazila naselja ilirskih plemena, na terasastim i uzvišenim padinama okolnih brda i planina, podalje od obale. Nekadašnju mrežu srednjovjekovnih naselja označuje niz sačuvanih crkvica s grobljima raspoređenih nad rubom Kaštelanskog polja i Solinskog bazena. Ta naselja traju sve do kraja 15.st kad se zbog turske opasnosti grade utvrđena naselja na obali.

Sv. Damjan i Kuzma

Sv. Juraj od Žestinja

Sv.Mihovil

Nad Malim trogirskim poljem nalazi se Seget Gornji sa romaničkom crkvom sv. Vida. Pred zapadnim ulazom u Kaštelansko polje i danas se nalazi selo Labin s župnom crkvom, u posjedu splitske nadbiskupije. Na zapadnom rubu kaštelanskog polja, na području današnjeg Plana, u srednjem vijeku se spominju sela: Gradac, Plano i Baba. Na području srednjovjekovnog sela Bijaći nalazile su se crkve sv. Marta(sv. Ivan) i sv. Nofra (sv. Onofrija) na vrhu brežuljka Bijaći. Selo Žestinj-Miran pružalo se na podanku brda Trečanica u okolici crkve sv. Jurja od Žestinja. Obližnje selo Špiljan imalo je crkvicu sv. Mariju od Špiljana. Na samom Kozjaku, na vrhu Biranj, usred ograđenog prostora gradine nalazi se srednjovjekovna crkva sv. Ivana Krstitelja. Središte sela Ostrog, na hridi Balvan, s crkvicom sv. Lovre koristi prirodnu zaštitu prethistorijske gradine. Nad gornjim kaštelima postojalo je niz sela. Crkva sv. Mihovila od Lažana i crkva sv. Martina (Gospe na krugu) najvjerojatnije su središta okolnim selima od kojih se najviše spominje Kruševik. Selo Kozice s romaničkom crkvom sv. Kuzme i Damjana početkom 12.st podižu benediktinke na svom posjedu.

Propašću Salone, Sicula, brojnih rustičnih vila, kidanjem sustava prometnica došlo je do razdvajanja prostora rastegnutog između Splita i Trogira. Nekoć jedinstveni prostor salonitanskog agera dijeli se u burnom srednjem vijeku prvo između bizantske Dalmacije i Hrvatske, zatim između Ugarske i Venecije, i nakraju između Trogira, Klisa i Splita. Gabariti gradova u odnosu na atičko doba rastu u visinu, s tornjevima i zvonicima kao orijentirima u prostoru. Tada još znatno strše antičke ruševine Salone i lukovi Dioklecijanovog vodovoda kao podsjetnik na nekadašnji visoko urbanizirani prostor. Nad poljem, naziru se mala sela sa svojim crkvicama, nad istaknutim uzvisinama utvrde, a u klancu između Mosora i Kozjaka strši Klis sa svojim monumentalnim zidinama i kulama.

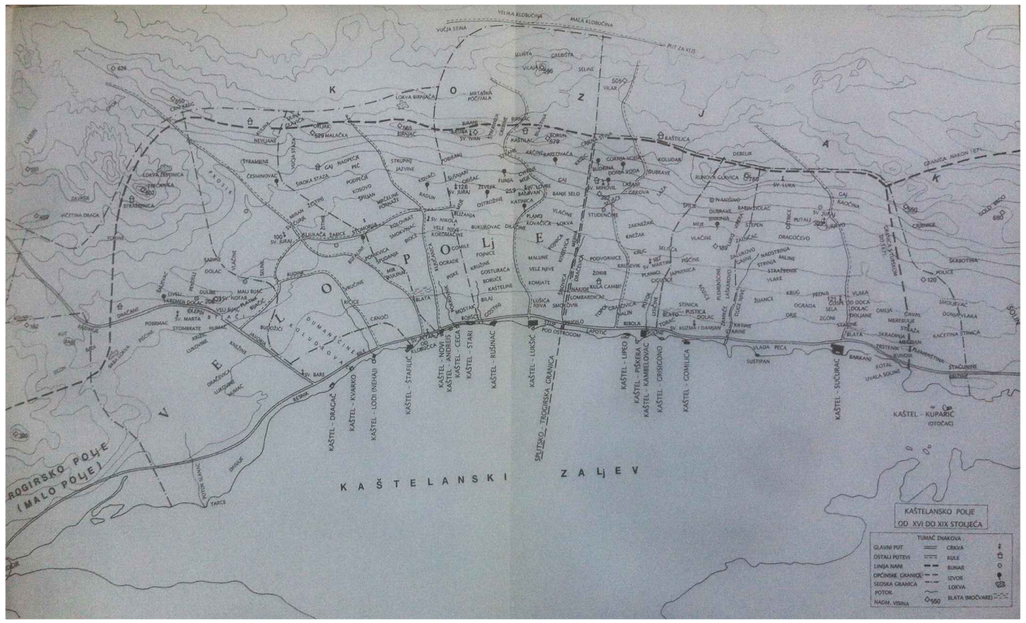

Kaštelansko polje od 16. do 19 st.

Od 15 do 20.st je najburniji period na ovim prostorima. Za razliku od prijašnjih epoha, izmjenom vlasti i seobom naroda zbog čestih ratova, ovaj prostor se našao na granici civilizacija- kršćanske i islamske.

Početkom 15.st. uspostavlja se u Dalmaciji trajna vlast Venecije koja će potrajati sve do 1797.g. na početku vlast im je ograničena na obala područja dok su Klis i Zagora pod vlasti ugarsko-hrvatske države. Zbog neprijateljskih odnosa tih dviju država granica je mjesto stalnih sukoba i nemira. Osobito su česti pljačkaši upadi od strane kliške posade.

Oko 60-ih godina 16.st nadire nova politička sila: Tursko Carstvo. Mnogobrojni ratovi između Venecije i Turske vode se i na ovom području. Zbog turskih napada, upada Vlaha (ugarsko-hrvatski podanici), krajem 15. i tijekom 16.st. stanovništvo se sa padina Kozjaka seli na obalu gdje grade utvrđena naselja, među kojima i današnja Kaštela. Padom Klisa 1537.g nestaje i zadnje uporište ugarsko-hrvatske države na jugu i počinje turska vlast koja traje gotovo cijelo stoljeće. Klis je tada sjedište turskog Sanđaka. Teritoriji Trogira i Splita znatno su smanjeni. Granica s Turcima prolazi vrhovima Kozjaka, a Kaštelansko polje je i dalje podijeljeno između ta dva grada s granicom označenom Stupom u Ostrogu. Pošto je Klis, sa Solinskim poljem sve do mora, u turskim rukama, Splitski Dilat je fizički odvojen od grada Splita.

Za kandijskog rata 1648.g. Klis je pao u ruke Venecije sve do njenog pada 1797.g. kada cijeli ovaj prostor, s izuzetkom od 1797-1918 g. kratke francuske vlasti, postaje dio austrijske pokrajine- Dalmacije. 19.st pod Austrijom spada u najmirnija razdoblja ovih područja.

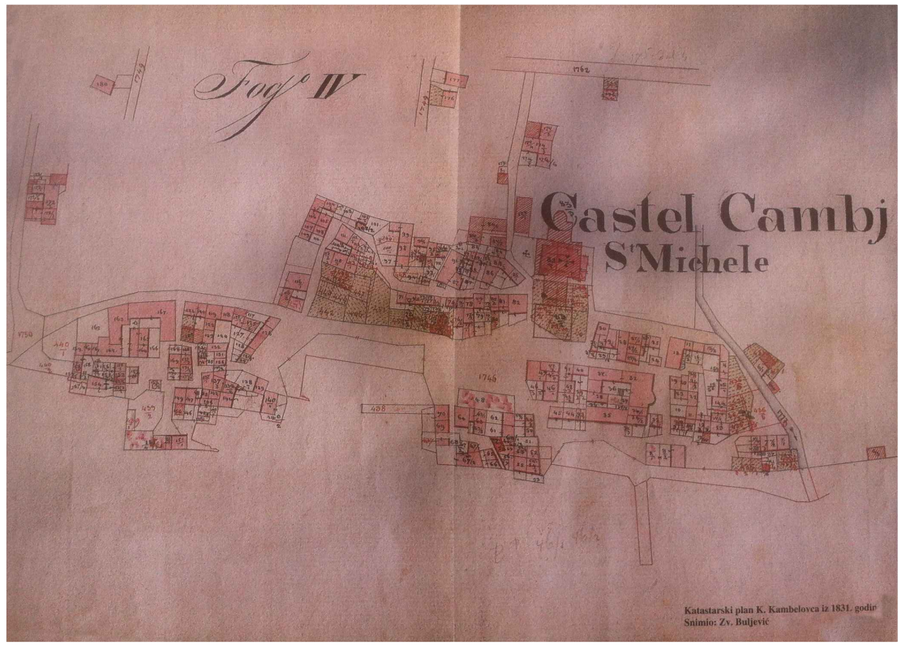

Austrijski katastar 1831.g.-K.Kambelovac

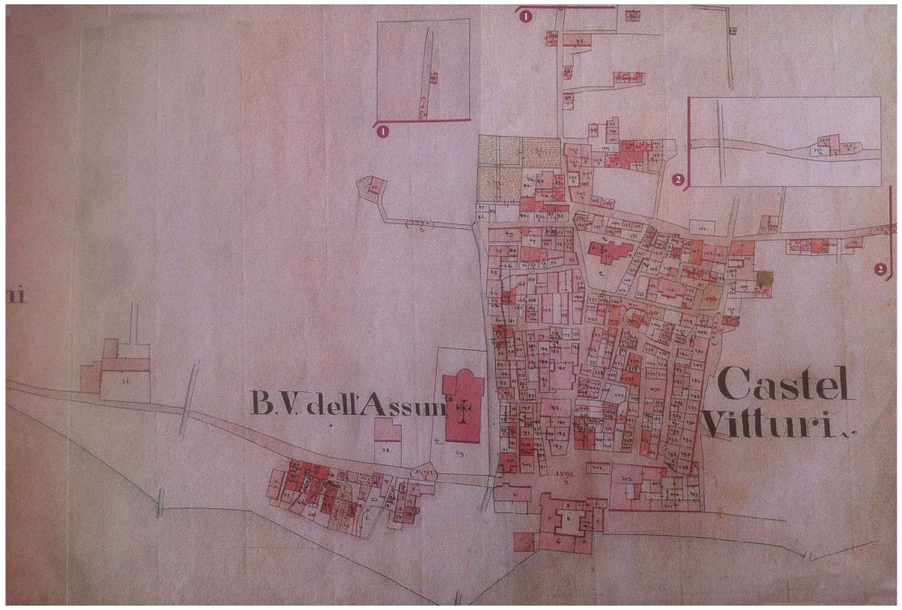

Austrijski katastar 1831.g.-K.Lukšić

Pomicanjem naselja prema obali oblikuje se situacija koju i danas zatičemo. Dolazi do promjena u organizaciji prostora zbog turskih napada. Većina mjesta se fortificira, te se grade mnogobrojne kule i utvrde. Na trogirskom dijelu Kaštelanskog polja, nazivano još i trogirsko Velo polje, za zaštitu stanovništva nastaje niz kaštela-utvrda ili utvrđenih ljetnikovaca oko kojih se oblikuju kompaktna, ograđena sela.

Trogirski plemić Koriolan Čipiko, nakon što se obogatio u mletačko turskim ratovima 1476.g dobiva dopuštenje Venecije da u Velikom polju sagradi kaštel- utvrđenu palaču,ljetnikovac. Njegov kaštel se uz *castel cipico* nazivao i *castel vechhio*, odnosno hrvatski Kaštel Stari. 1512.g. Pavao Antun Čipiko gradi *Castel cipico Nuovo*- Kaštel Novi.

Uz ova dva kaštela obitelji Čipiko na trogirskom dijelu Kaštelanskog polja nalazila su se još desetak kaštela:

Utvrda obitelji Dragazzo iz 1543.g., utvrda obitelji Quarco iz 1558.g., utvrda obitelji Lodi 1548.g, utvrda obitelji Štafileo iz 1500.g, utvrda obitelji Andreis 1600, utvrda obitelji Cega 1487.g, utvrda obitelji Rossan, utvrda obitelji Vitturi, utvrda obitelji Statileo. Od svih tih kaštela do danas su se održala naselja: Nehaj. K. Štafilić, K. Novi, K.Stari, K. Lukšić.

Na splitskom dijelu Kaštelanskog polja, Dilatu, već pri kraju 14. st postoji utvrda koju je podigao splitski nadbiskup. Selo Kaštel Sućurac spominje se pod biskupovom utvrdom već 1451.g što ga čini prvim utvrđenim naseljem na kaštelanskoj obali.. nizom fortifikacijskih zahvata pred kraj 15. i početkom 16.st zaokruženo je naselje Kaštel Sućurac.

Oko 1529.g splitske benediktinke na otočiću utvrđuju zidinama i kulom prostor za zaštitu svojih seljaka naselje Casel Abbadesa.

Kaštel Kambelovac se razvio od nekoliko utvrda. Obitelj Cambi 1478 i 1517.g dobiva dozvolu za gradnju Kaštela. U 16.st tu je i utvrda obitelji Lippeo, a najzanimljivija utvrda je ona koju grade seljaci koji su napustili selo Kruševik na padinama Kozjaka i na predjelu Piškera izgradili svoju utvrdu.. Od 16.st sve te utvrde, s utvrdom obitelji Grisogono, te pripadajuće seoske kuće oko njih grupiraju se pod jedan naziv- Kaštel Kambelovac.

Pred kraj 1.sv. rata raspadom Austro-Ugarske monarhije, Dalmacija se 1918.g. integrira u novonastalu kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, koja traje do 2.svj. rata.

U tom periodu nastavlja se razvoj regije započet u austrijsko doba. Mreža cesta nastala za francuske uprave, proširivana za austrijske su bile dobar preduvjet za industrijalizaciju. Velike količine lapora-tupine u okolici Splita potakle su izgradnju tvornice cementa. Industrijalizacija potiče i elektrifikaciju pa se grade hidroelektrane na Jadru 1908.g. industrijalizacija ovih prostora je kasnila za Europom skoro 100 godina ali se u slici prostora i dalje nije ništa mijenjalo. Kaštela i dalje ostaju agrarno područje.

1925.g. Split je konačno s „Ličkom prugom“ spojen sa Zagrebom i tako uključen u europske prometne tokove. Kako je Rijeka u rukama Italije , Split postaje prva izvozna luka Jugoslavije. 1929.g je imala najveći lučki promet u povijesti koji je od tada u opadanju.

Kaštel Sučurac, zahvaljujući industriji, 1928.g. dobiva vodu i struju.. vodovod do -Trogira, preko kaštela dolazi tek 1931-g , struja 1933.g. rekonstruiraju se i betoniraju ceste od Trogira i Splita i prema Sinju. 1920.g preko Kozjaka je dovršen prijevoj Malačka, kolni put za Zagoru započet 1904.g. pored redovnih parobrodnih linija uspostavlja se i autobusna veza Split-Trogir.

Od 1945.g gospodarstvo se usredotočuje na industrijalizaciju koja se smatra preduvjetom za društveni razvoj te se tako zanemaruje poljoprivreda. Industrijalizacija tako zahvaća i kaštela na zapadu i istoku Kaštelanskog polja. Porastom stanovništva drastično se mijenja izgled Kaštela uz obalu. Neplanska gradnja koja traje i do danas i polako nagriza plodne površine Kaštelanskog polja. U takvom stihijskom razvoju grad Kaštela gubi sve pravilne urbane obrise nekadašnjeg povijesnog razvoja od paleolitika do danas..

vinogradi Donjih Kaštela

Vinova loza u Dalmaciju je došla grčkom kolonizacijom Korčule i Visa, a na današnje područje Kaštelanskog Zaljeva osnivanjem Trogira i Stobreča. Rimljani su proizvodnju i tehnologiju uzgoja vina, za ono doba, razvili jako dobro, te je vino bilo tražen proizvod unutrašnje i vanjske trgovine. Dovođenjem veterana u Siculi za vrijeme cara Klaudija skoro cijelo kaštelansko polje, kao dio salonitanskog agera, stavljeno je u funkciju vinogradarstva.

Nakon što su došli Hrvati na ova područja, nastavili su se bavit vinarstvom. 892.g knez Mutimir je potvrdio darovnicu svog oca Trpimira iz 852.g. u kojoj je splitskoj crkvi dodijelio „ posjed u Putalju s robovima i ropkinjama, oranicama vinogradima, pašnjacima i šumama.“

Nakon toga znatniji dio u promjeni kultura na ovom području nije se mijenjao sve do 20.st.

Tijekom srednjeg vijeka svaki grad je na svom području želio imati sve što mu je potrebno za vlastite potrebe ali i za trgovinu. Pošto su često donosili zakonske odredbe o ne trgovanju sa susjedima, uzgoj vinove loze se proširio i na same obronke Kozjaka.

O važnosti vinogradarstva govori i to da su svi statuti primorskih gradova propisivali radove koje zakupnik mora odraditi u vinogradu.

Pojavom pepelnice 1845.g. u Italiji, koja tada nije zahvatila naše područje, dolazi do povećanog izvoza naših vina u Italiju. To je doba (1845-1857.g) vrijem prve konjunkture naših vina. Kad je pepelnica došla i u ove krajeve počelo se raslojavati društvo, pa od ada datiraju prve značajne „plemešćine“ kaštelanskih seljaka.

Već 1868.g pojavila se nova bolest- filoksera. Francuzi su uočili da su naša vina jako pogodna za manipulaciju te da tako mogu nadomjestiti svoja bordoška vina.

pogled s Rudina na Kaštelansko polje

Druga konjunktura tako započinje 1870-1890.g. u tom periodu javlja se nova bolest koja zahvaća većinu naših vinograda-plamenjača ili peronospora. Tada nije bila poznata upotreba bordoške juhe te su vinogradi na ovim prostorima desetkovani. Nakon svega toga, da stvar bude gora, na poticaj Ugarske, Italija i Austrija potpisuju tzv. Vinsku klauzulu kojoj je Talijanima omogućeno da preplave čitavu carevinu talijanskim vinima. Kada se tome pridružila i filoksera, koja se 1906.g javlja prvi put u Podstrani, započeo je najveći egzodus Hrvata u povijesti na ovim prostorima.

Tad se vade domače sorte vina i sade američke koje su trebale biti otpornije na filokseru.

Prva obnova vinograda, zbog 1.svjetskog rata, trajala je znatno duže nego što se očekivalo od 1906-1925.g. nažalost, izabrana američka sorta nije bila toliko otporna na bolest pa je druga obnova vinograda trajala od 1930-1940.G.. Pored svih poteškoća koje je vinogradarstvo pretrpjelo na ovim područjima uzgoj vinove loze kao primarne poljoprivrede grane nije imao alternativu i stalno je bio u usponu. Pred, 2. svjetski rat dosegao je vrhunac. Prema službenoj statistici 1938.g u Dalmaciji je pod vinogradima bilo 47 000 ha, a Kaštela su na 1420 ha vinograda proizvela čak 10 650 000 l vina(1065 vagona). Nakon drugog svjetskog rata , zbog raznih političkih i ekonomskih problema, vinogradarstvo je stalno bilo u opadanju. Kaštela su u 1988.g. na samo 740 ha imala proizvodnju od 5277 t, a 1998.g. pod vinogradima je bilo tek 250-300 ha (od toga kvalitetni vinogradi 100 ha), a ukupna proizvodnja vina cca 120 vagona.

LITERATURA :

- Omašić, Vjeko - „ Kaštela- od prapovijesti do kraja XX.st.“-1.dio / Muzej grada Kaštela : Društvo za očuvanje kulturne i prirodne baštine Kaštela "Bijaći“- Kaštel Lukšić / 2001.
- Omašić, Vjeko - „ Kaštela- od prapovijesti do kraja XX.st.“-2.dio / Muzej grada Kaštela : Društvo za očuvanje kulturne i prirodne baštine Kaštela "Bijaći“- Kaštel Lukšić / 2001.
- Omašić, Vjeko - „ Topografija Kaštelanskog polja“ / Čakavski sabor- Split / 1978.
- Hodžić, Milan i suradnici - „Zbornik: Kaštela koljevka Hrvatske“ / Matica hrvatska - Kaštela / 1999.
- Babić, Ivo - „ Prostor između Trogira i Splita“ / Zavičajni muzej Kaštela - Kaštel Novi / 1991.
- Kamenjarin-Bilich, Ivanka - „Antički Sikuli-katalog izložbe“ / Muzej grada Kaštela - Kaštela / 2011.

IZVORI :

- www.kaštela.org
- tragurium.blogspot.hr
- hr.wikipedia.org

FAKULTET GRAĐEVINARSTVA, **ARHITEKTURE** I GEODEZIJE U SPLITU

DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ ARHITEKTURE

AKADEMSKA GODINA **2015/2016**

DIPLOMSKI RAD

VINSKI PUTEVI KOZJAKA

MENTOR: doc. **SAŠA BEGOVIĆ**,dipl.ing.arh.

0
200
1000
2 000m
OBUHVAT __ M 1:20 000

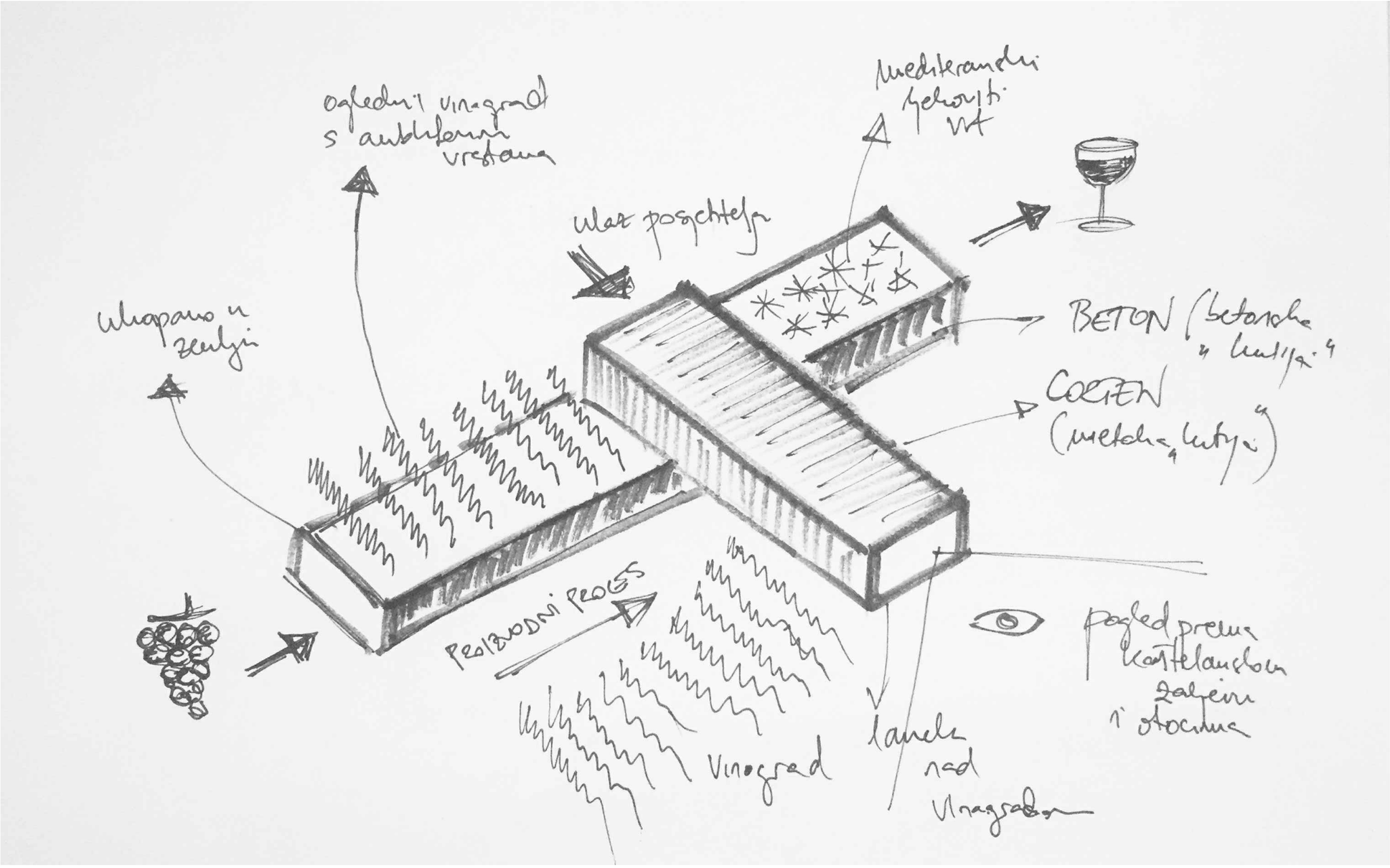

Velika vinarija je zamišljena kao zadružna vinarija koja bi proizvodila vino uzgajano u kaštelanskom polju.
Sa godišnjom proizvodnjom cc 900 000 L vina potrebno je cca 150 HA obradive površine pod vinogradima što je samo 10 % obradive zemlje na ovom području.

Sam proizvodni proces je linearan te je tako i sama vinarija lamela kroz koju etapno nastaje vino. Čelična kutija nasjeda na betonsku bazu i konzolno natkriva dio vinograda te kadrira pogled posjetitelja na kaštelanski zaljev i obližnje otoke.

ŠIRA SITUACIJA GLAVNE VINARIJE _ M 1:2500

CENTURACIJA

ULAZ ZA GOSTE

PARKING

+ 1.95

PARKIRALIŠTE BUS

+ 1.95

PRISTUPNI TRG

+ 0.45

GOSPODARSKI ULAZ-IZVOZ

- 4,80

+ 0.45

- 6,60

GOSPODARSKI ULAZ-PROIZVODNJA

- 4,40

- 4,40

- 6,75

0 10 20m

SITUACIJA GLAVNE VINARIJE _ M 1:500

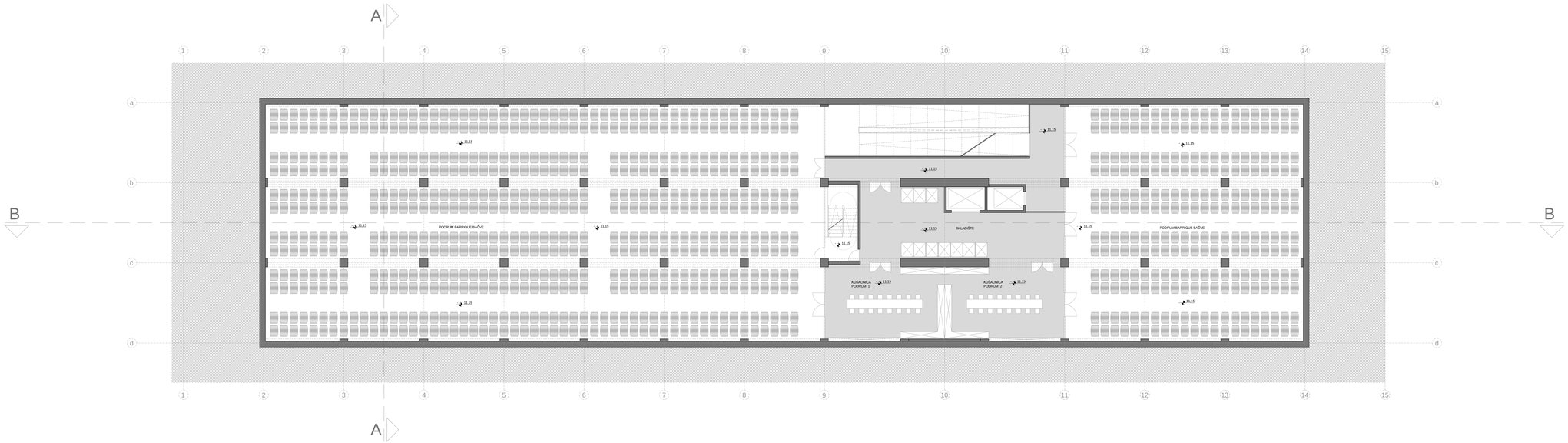

0 2 10m 20m

TLOCRT PODRUMA -3 __ M 1:200

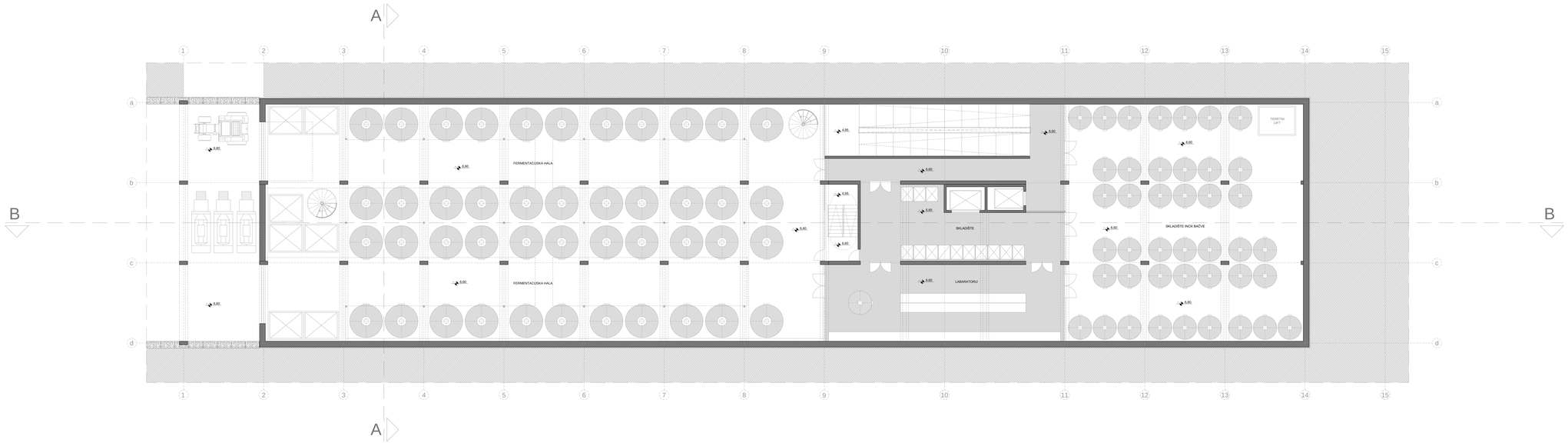

0 2 10m 20m

TLOCRT ETAŽE -2 __ M 1:200

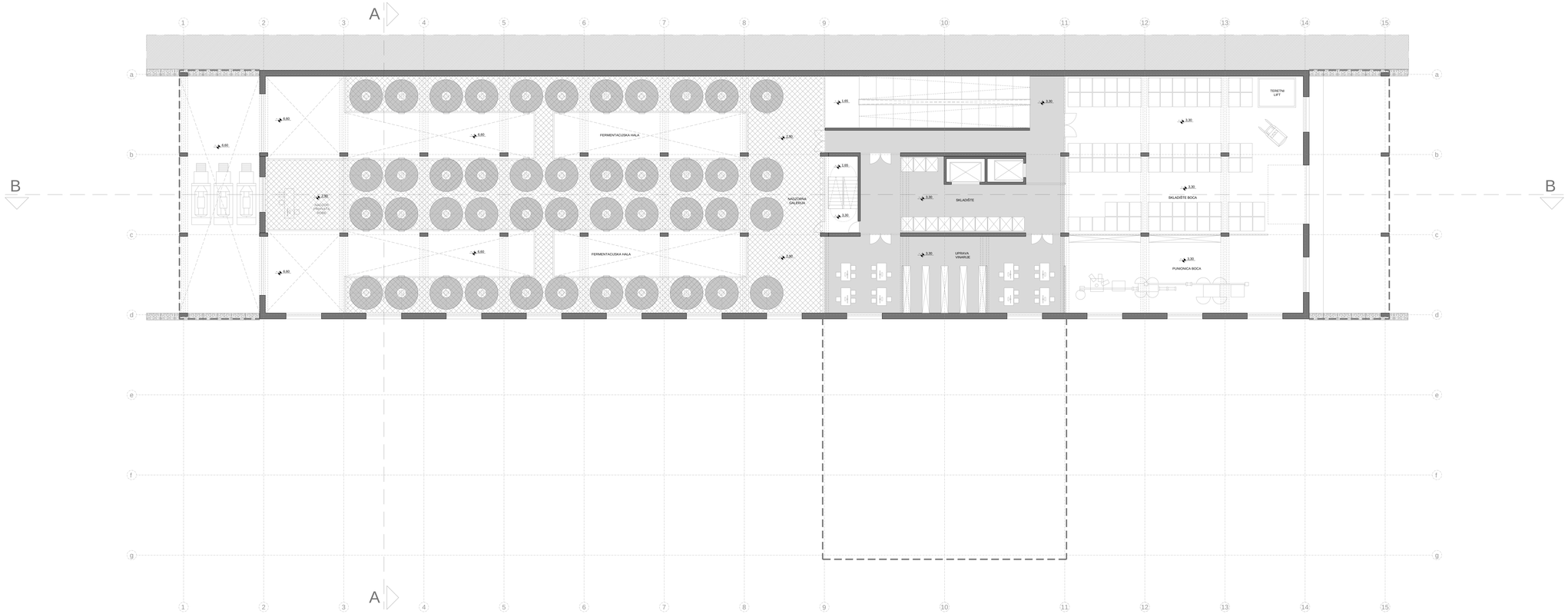

0 2 10m 20m

TLOCRT ETAŽE -1 M 1:200

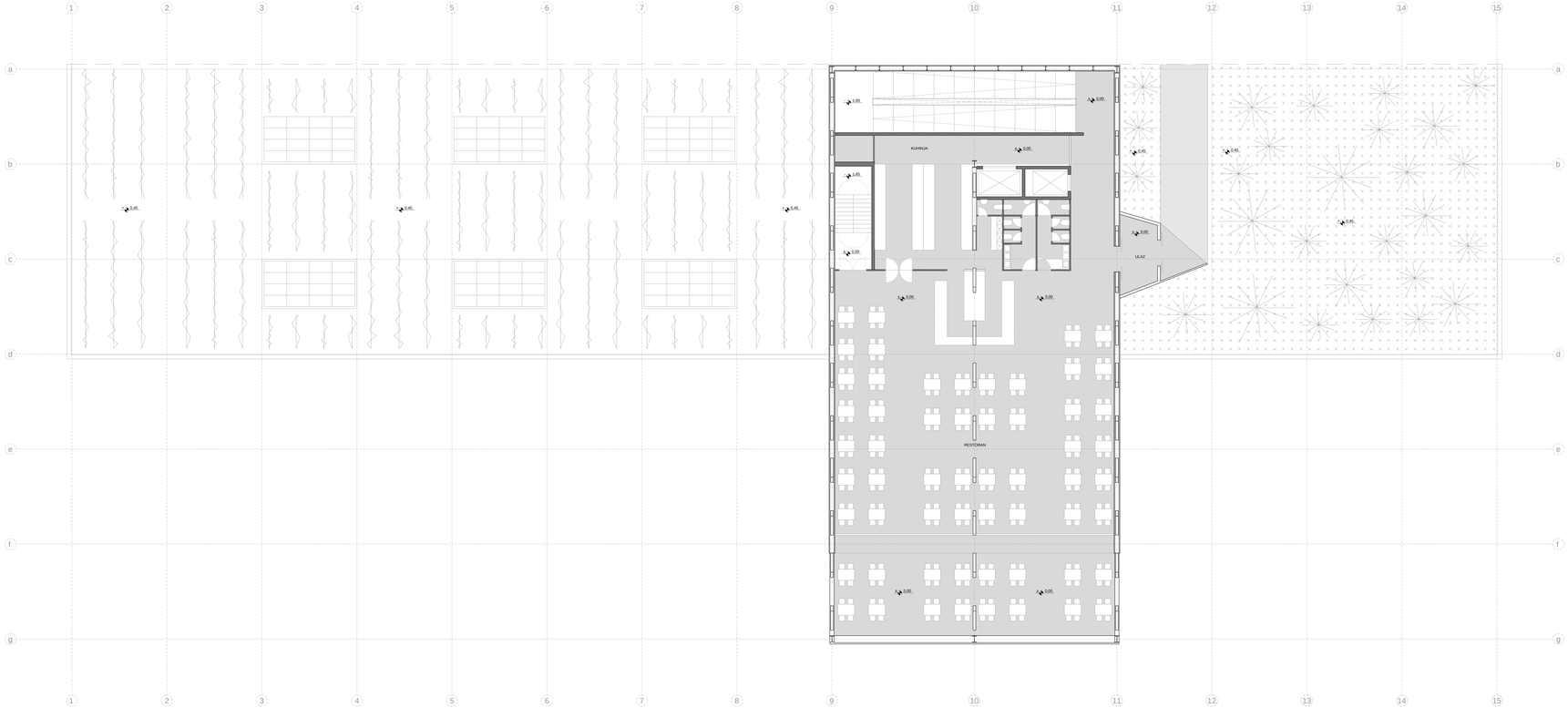

0 2 10m 20m

TLOCRT ETAŽE 0 __ M 1:200

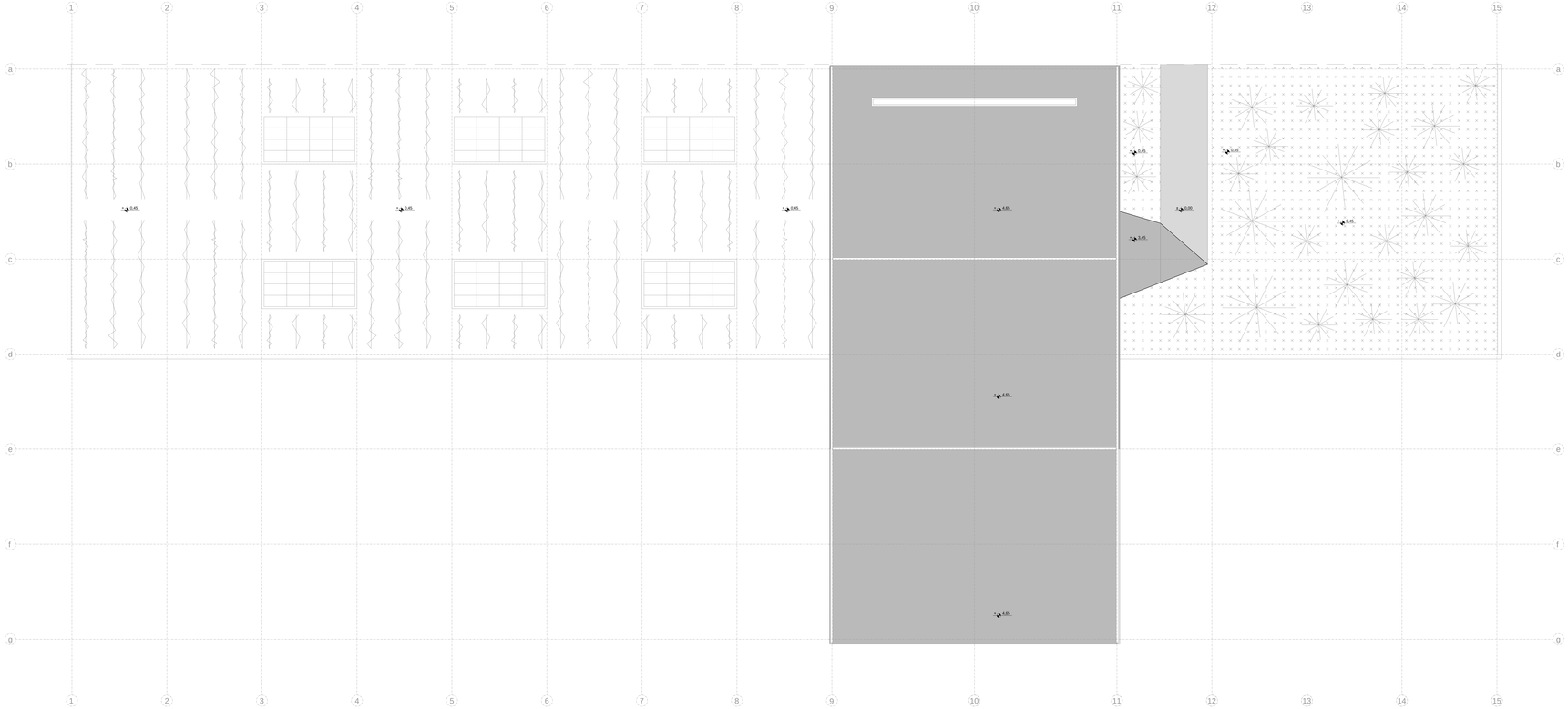

0 2 10m 20m

TLOCRT KROVA __ M 1:200

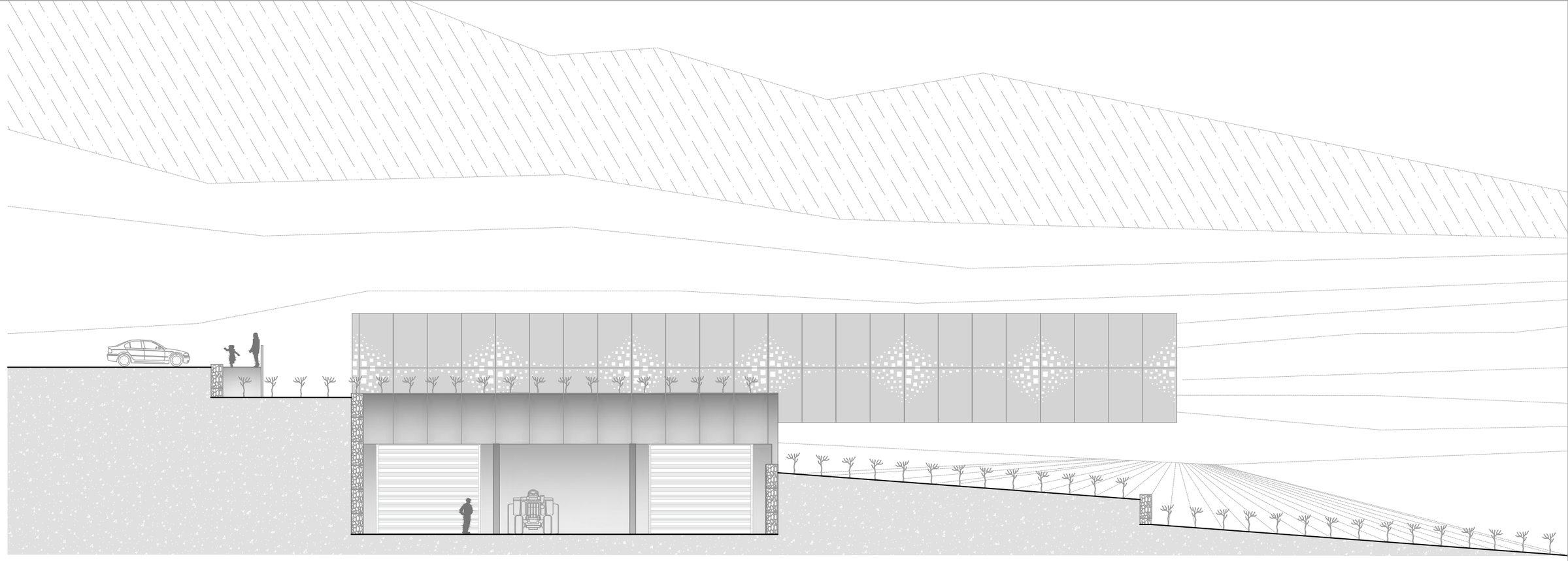

0 2 10m 20m

ZAPADNO PROČELJE __ M 1:100

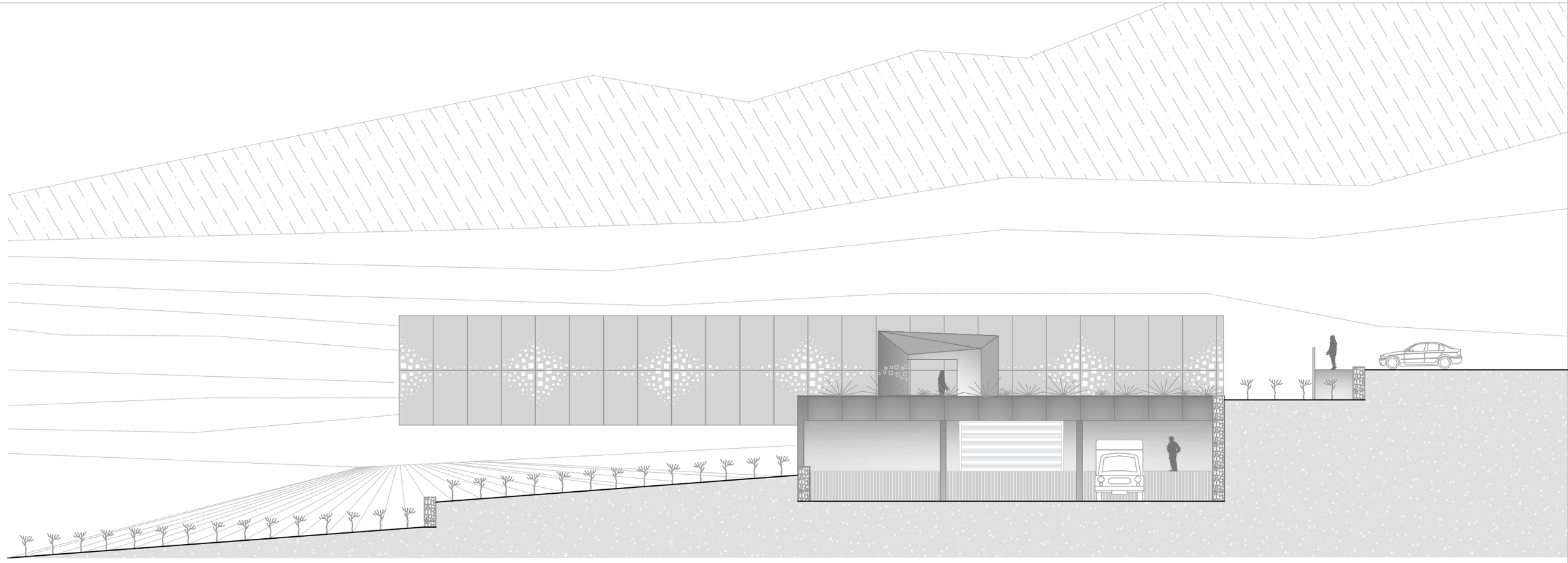

0 2 10m 20m

ISTOČNO PROČELJE __ M 1:100

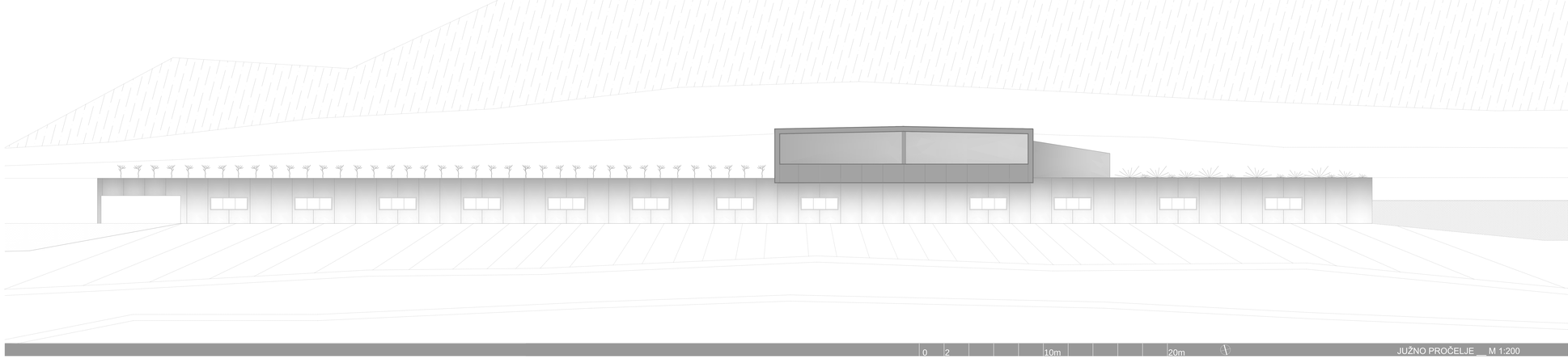

JUŽNO PROČELJE __ M 1:200

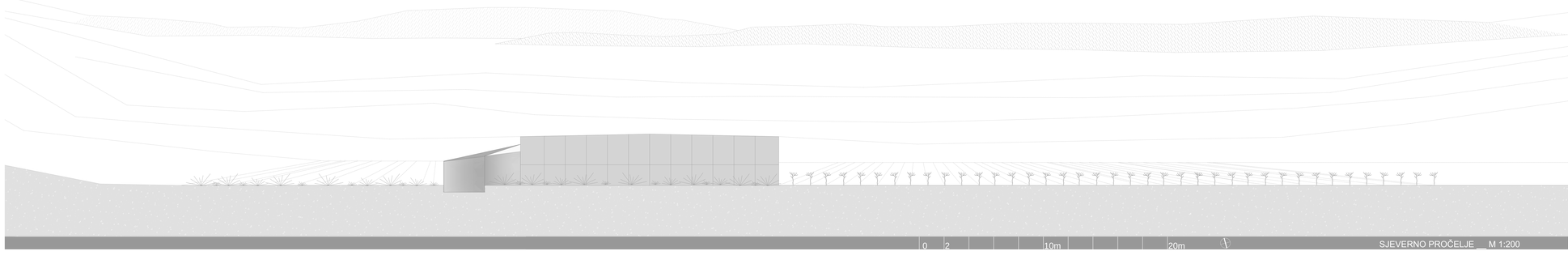

SJEVERNO PROČELJE __ M 1:200

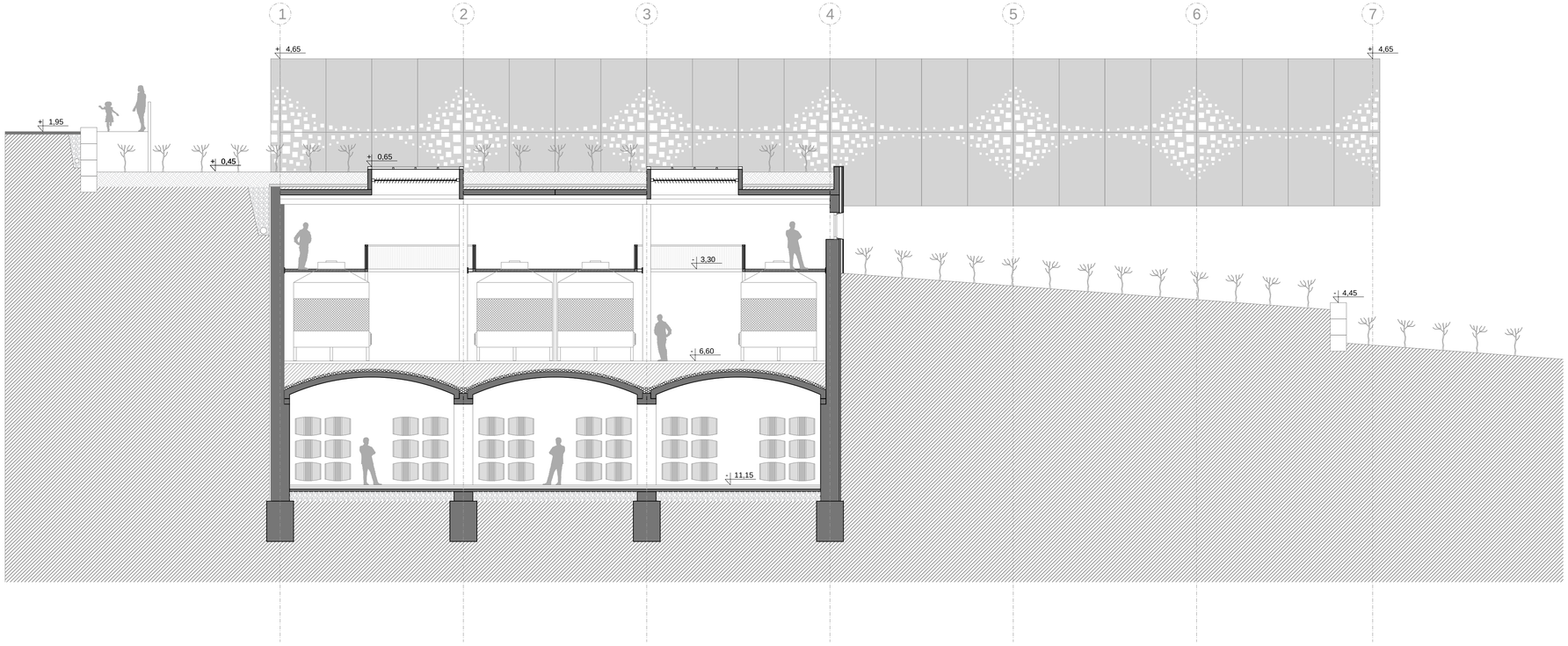

0 1m 5m 10m

PRESJEK A-A __ M 1:100

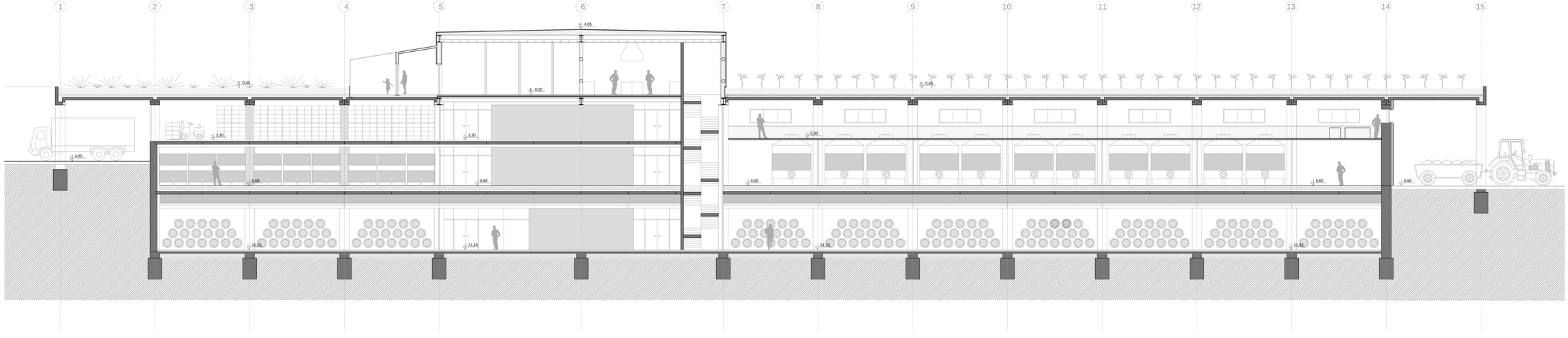

PRESJEK A-A _ M 1:100

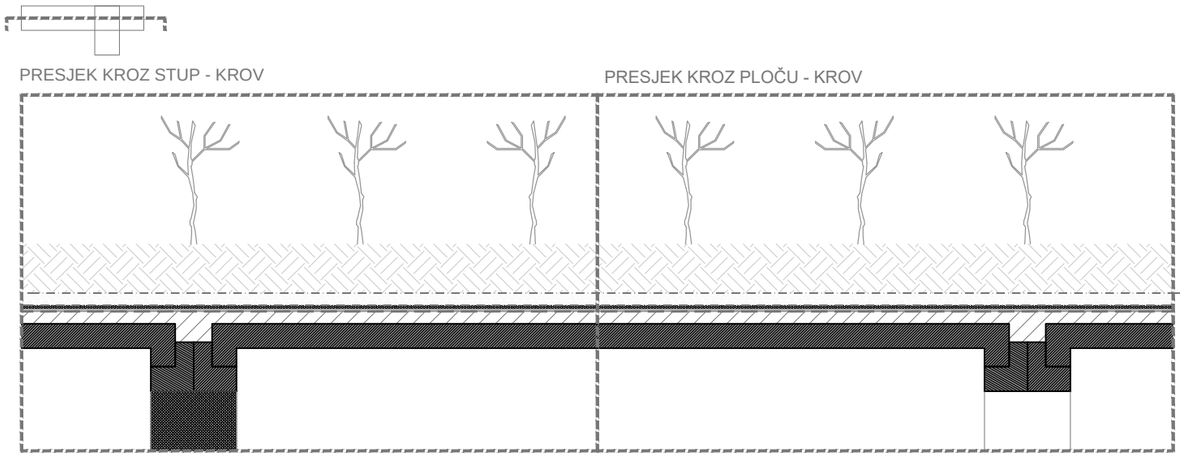

zemlja za vegetaciju	45 cm
geotekstilna membrana	0.3 cm
šljunak s drenažnim cijevima	5 cm
geotekstilna membrana	0.3 cm
XPS	3 cm
rebraste pvc ploče	1 cm
vodonepropusna membrana za korijenje	1 cm
bitumenska traka	0.5 cm
cementni sloj za drenažu u nagibu	10 cm
prefabricirana betonska ploča	20 cm

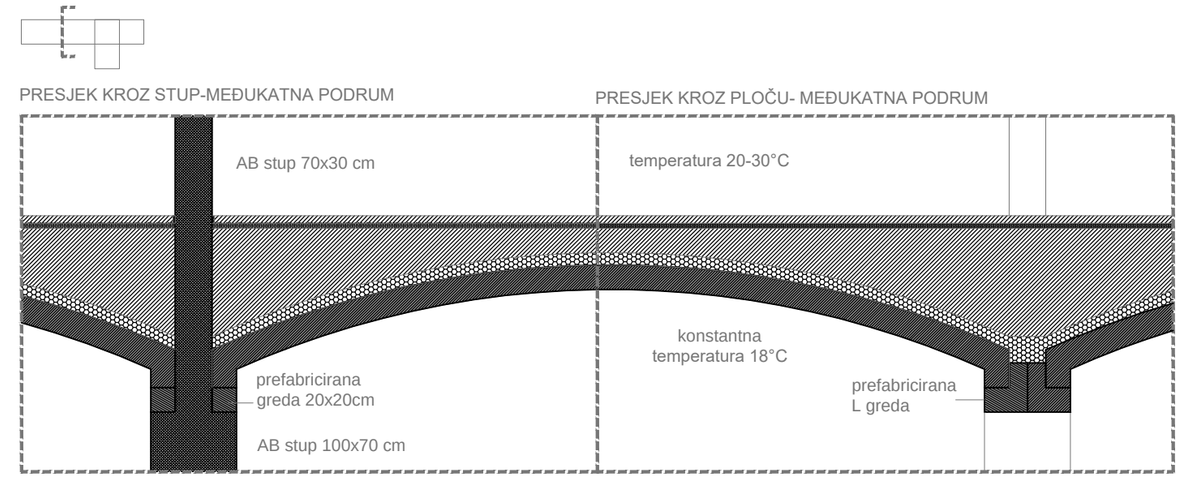

betonska brušena ploča	5 cm
izolacija	4 cm
cementna ploča	10 - 25 cm
toplinska izolacija	10 cm
prefabricirani betonski element	20 cm

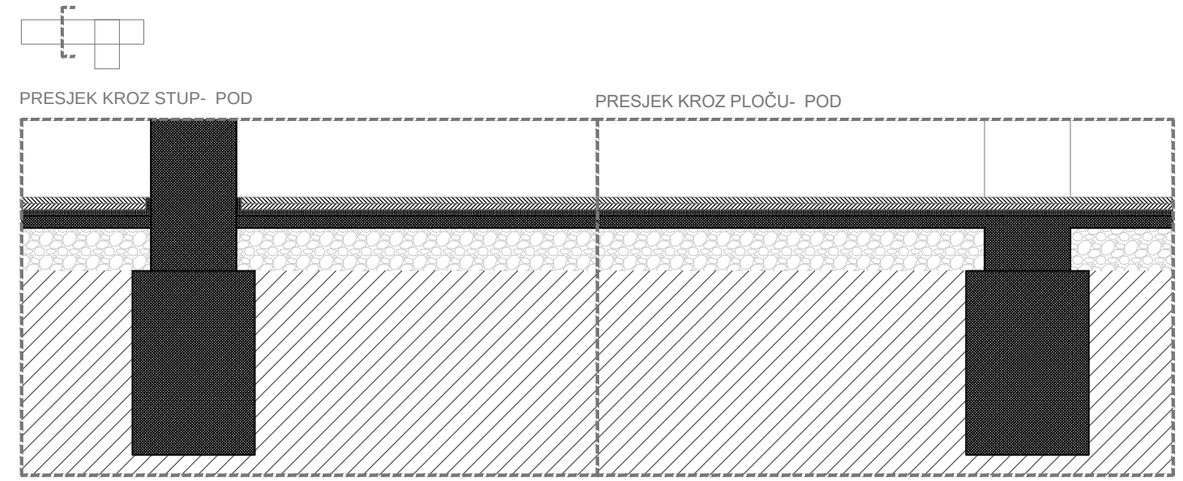

betonska brušena ploča	5 cm
izolacija	4 cm
cementna ploča	10 - 25 cm
šljunak	10 cm
zemlja	

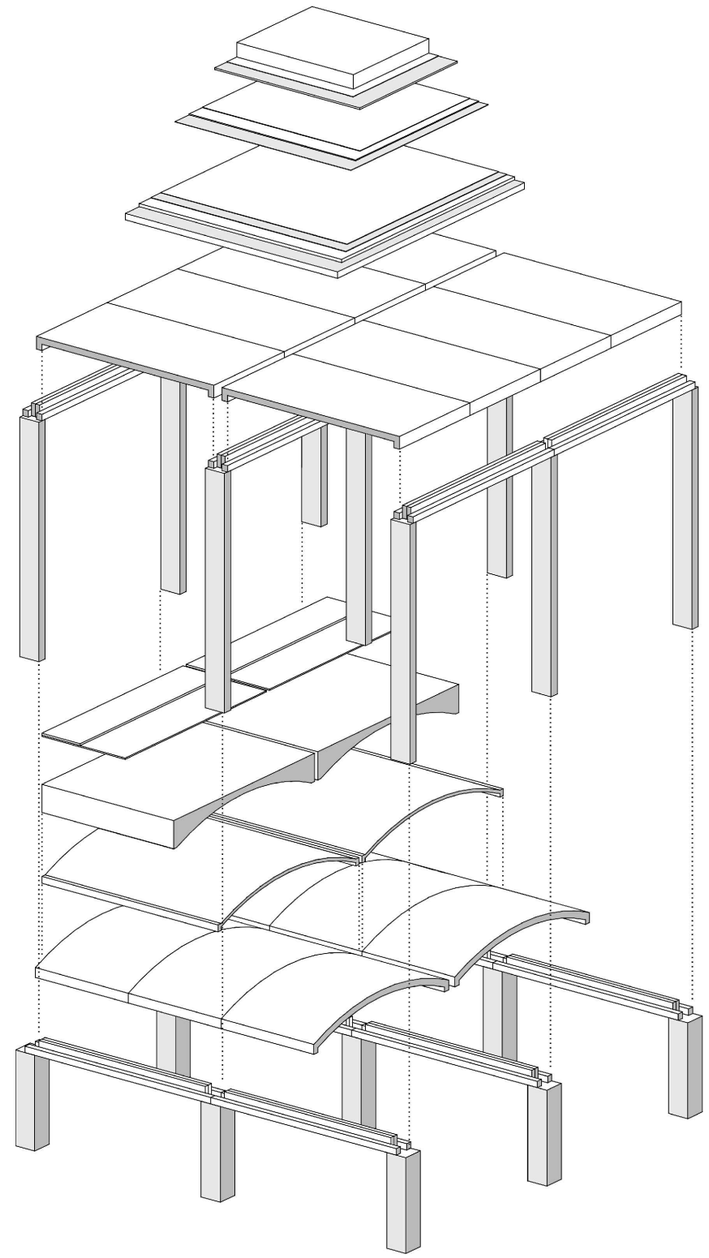

DETALJ KONSTRUKCIJE- FERMENTACIJSKA HALA/PODRUM__ M 1:50

corten ploče 270x170 cm	0,3 cm
vodonepropusna membrana	0,5 cm
toplinska izolacija XPS ploče u padu	20 cm
nosivi rebrasti lim	4 cm
sekundarni nosač IPE 300	30 cm
podkonstrukcija visećeg stropa za gipskartonske ploče	
gipskartonske ploče	2 cm

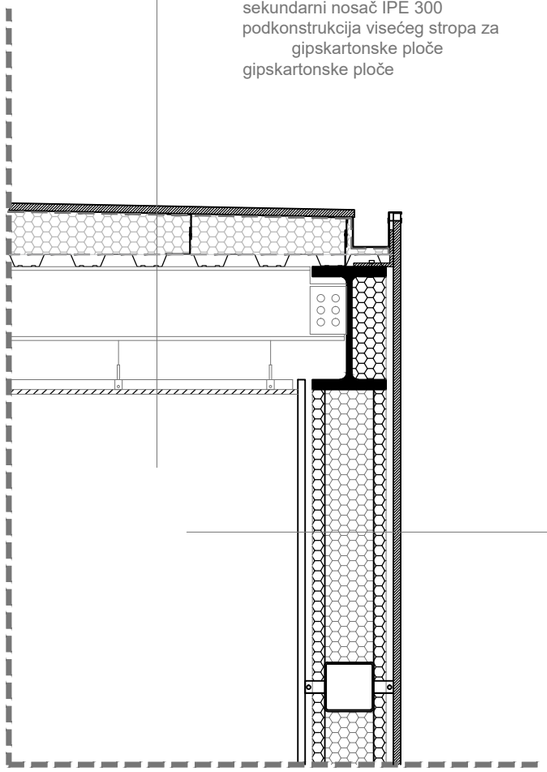

drveni paneli	2 cm
vertikalni čelični nosači 50x50 mm	
toplinska izolacija	25 cm
čelična ravninska rešetka	
horizontalni HEM 500 I čelični profil	
dijagonalni kvadratni čelični profil 200x200x6 mm	
vertikalni čelični nosači 50x50 mm	
corten paneli 270x170 cm	0,3 cm

zemlja za vegetaciju	45 cm
geotekstilna membrana	0.3 cm
šljunak s drenažnim cijevima	5 cm
geotekstilna membrana	0.3 cm
XPS	3 cm
rebraste pvc ploče	1 cm
vodonepropusna membrana za korijenje	1 cm
bitumenska traka	0.5 cm
cementni sloj za drenažu u nagibu	10 cm
prefabricirana betonska ploča	20 cm

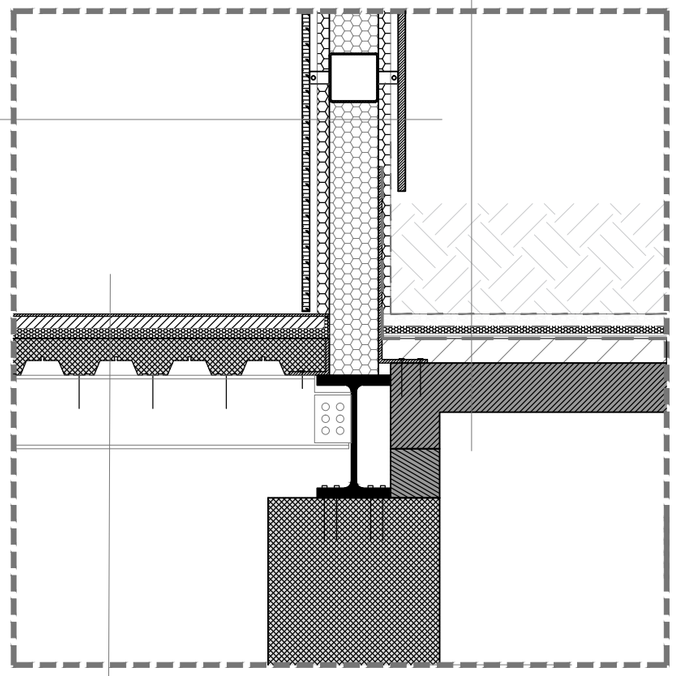

metalne pločice	1 cm
cementni estrih	5 cm
zvučna izolacija	4 cm
armirano betonska ploča	8 cm
nosivi rebrasti lim	7 cm
sekundarni nosač IPE 300	30 cm

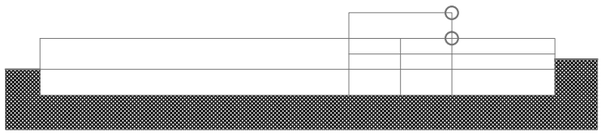

DETALJ PROČELJA- KONZOLA__ M 1:25

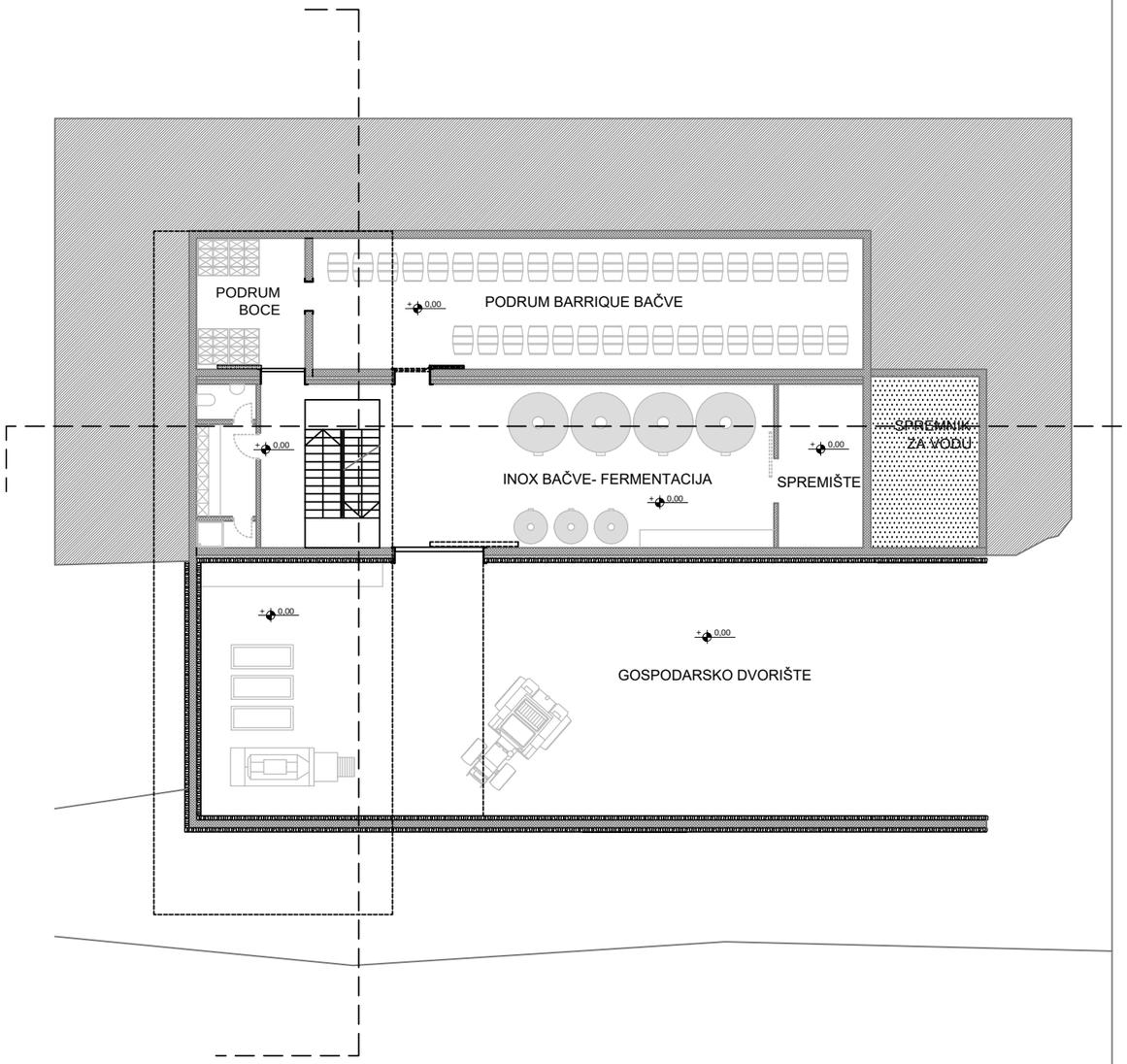

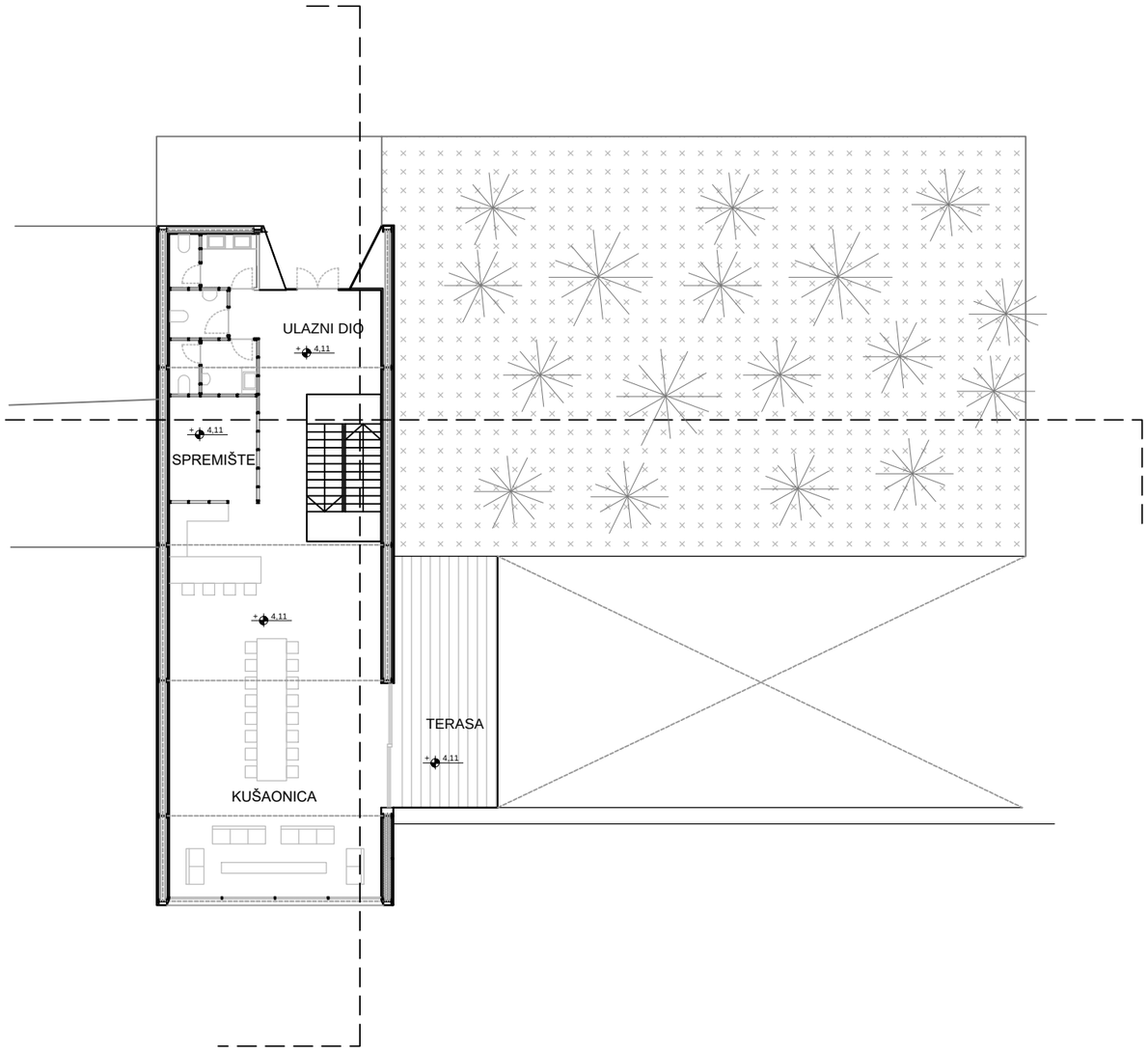

0 2 5 10m TLOCRTI MALE VINARIJE_M 1:200

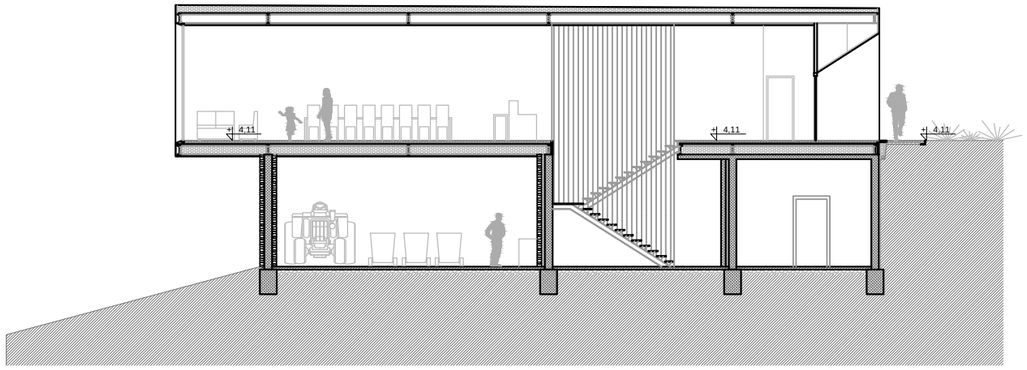
4.11
4.11
4.11

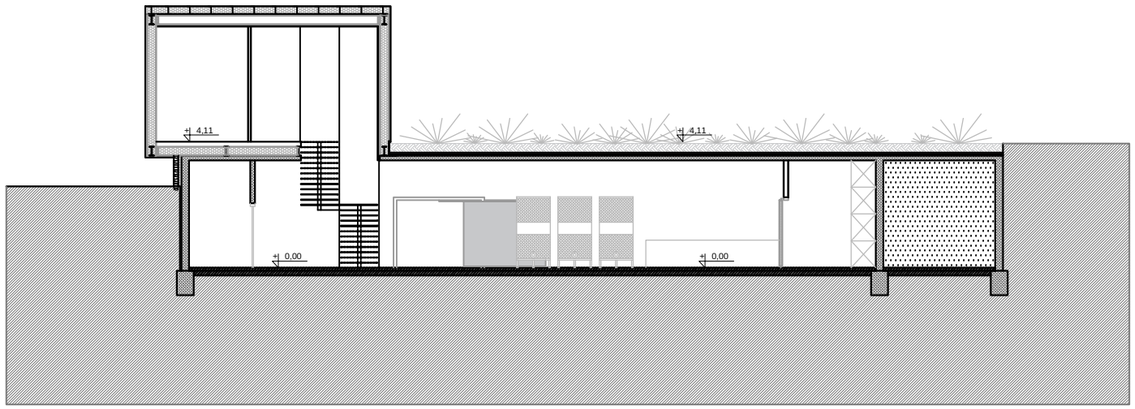
4.11
4.11
0.00
0.00

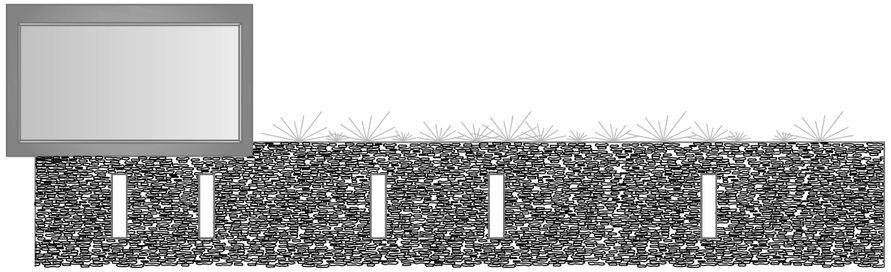

JUŽNO PROČELJE

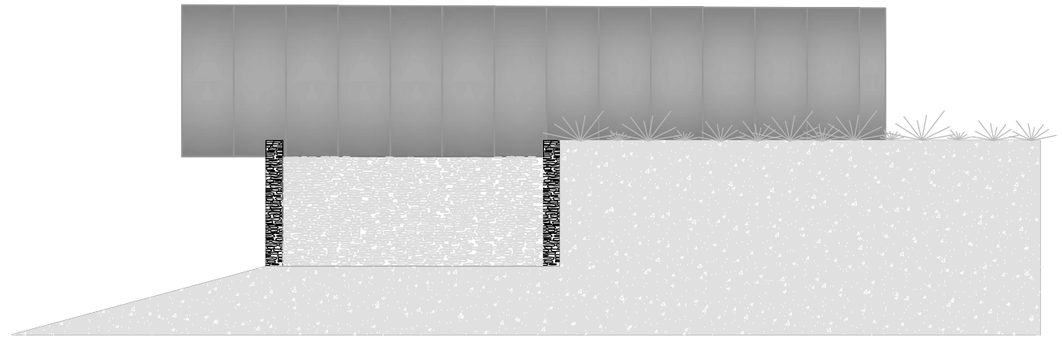

ZAPADNO PROČELJE

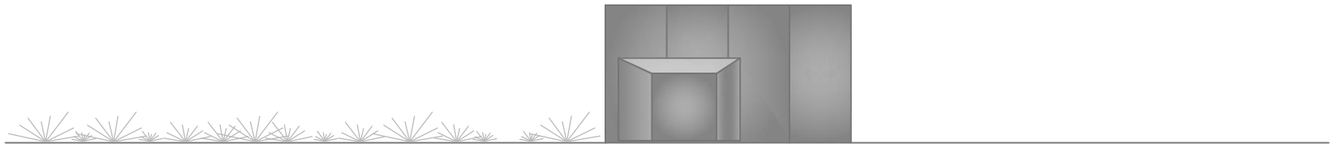

SJEVERNO PROČELJE

0 | 2 | 5 | 10m

PROČELJA MALE VINARIJE_M 1:200